

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 343.2.01

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДИНАМІКА» ТА «РОЗВИТОК» У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Балобанова Д. О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Потреби діяльності уповноважених органів держави щодо протидії злочинності викликають до життя нові напрямки наукових досліджень. Одним з таких напрямів є дослідження динаміки кримінального права, що пов'язано зі станом триваючого реформування кримінального законодавства України. В процесі дослідження динаміки кримінального права виникають питання, пов'язані як з визначенням цього поняття, так й з з'ясуванням його співвідношення з деякими іншими, до яких, в першу чергу, належить категорія «розвиток». Аналіз їх співвідношення дозволяє прийти до висновку, що вони співвідносяться між собою як ціле (розвиток) та його структурна одиниця (динаміка).

Ключові слова: розвиток, динаміка, співвідношення, правова система, кримінальне право.

Вступ. Ефективність діяльності уповноважених органів держави щодо протидії злочинності значною мірою залежить від стану і рівня наукового супроводження цього процесу. Ті динамічні процеси, які відбуваються в структурі злочинності, проблеми застосування законодавства тощо визначають і перспективні напрямки наукових досліджень [1, с. 785].

Останнім часом в українській кримінально-правовій науці все частіше підіймається питання про необхідність не тільки аналітичного, а й прогностичного дослідження доктрини кримінального права та кримінального законодавства України. Саме науковий підхід до правотворчості в галузі кримінального права повинен стати однією з перепон для внесення необґрунтованих та невиправданих змін та доповнень до Кримінального кодексу України. На необхідності врахування динамічного характеру кримінального права при розробці пропозицій щодо вдосконалення відповідної галузі законодавства зосереджували свою увагу такі вчені, як Баулін Ю. В., Навроцький В. О., Тацій В. Я., Туляков В. О., Хавронюк М. І. та багато інших.

Є усі підстави вважати, що підвищена увага науковців до цієї проблематики має об'єктивні причини. У даній час кримінальне законодавство України все ще перебуває у стані триваючого реформування, метою якого є удосконалення кримінально-правових інститутів задля забезпечення правильного застосування норм матеріального права, гармонізації кримінально-правових санкцій та ін. Крім того, слід відмітити новітні тенденції розвитку кримінального права України (як науки та як галузі зако-

нодавства), до яких можна віднести питання визначення та реалізації кримінальної політики України, докорінну зміну підходів до видів кримінальних правопорушень (поділ їх на злочини та кримінальні проступки, як того вимагають Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008, та Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Законом України від 13 квітня 2012 р. № 4651), введенням інституту «інші заходи кримінально-правового характеру» (Закон України від 18 квітня 2013 р. № 222 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», який набирає чинності з 15 грудня 2013 р.), кримінальної відповідальності юридичних осіб (Закон України від 23 травня 2013 р. № 314 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», який набирає чинності з 01 вересня 2014 р.), намаганнями гуманізувати кримінальну відповідальність за окремі суспільно-небезпечні діяння, приведенням національного кримінального законодавства України у відповідність до міжнародних та європейських актів тощо.

Проте зусилля законодавчої влади неминуче приречені на поразку за умов ігнорування історичного досвіду формування та застосування матеріального кримінального права, неналежного врахування зовнішніх обставин та розроблених наукою підстав та критеріїв криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь або внесення інших змін до законодавчих актів. Таким чином, практичне значення дослідження динаміки кримінального права не викликає сумнівів та має проводитися ще активніше.

Слід зазначити, що в процесі дослідження динаміки кримінального права виникають питання, пов'язані як з визначенням цього поняття, так й з з'ясуванням його співвідношення з деякими іншими, одним з яких є поняття «розвиток».

Основні положення. Правову динаміку можна розглядати крізь призму розвитку. При цьому в літературі динаміка визначається неоднозначно, оскільки під нею пропонують розуміти або 1) розділ механіки, або 2) хід розвитку, зміни якого-небудь явища, або навіть 3) сам рух, дію, розвиток [2]. В усіх цих можливих визначеннях кидается в очі вказівка на зв'язок динаміки та розвитку. Відповідно, виникає питання про характер цього зв'язку, чи є ці поняття тотожними.

Проблема розвитку як філософської категорії на протязі багатьох століть привертала увагу вчених. Можна назвати лише декількох представників основних періодів розвитку філософської думки. Питанням розвитку приділяли увагу античні мислителі (Анаксимандр, Геракліт, Платон, Арістотель, Епікур та ін.), він привертав увагу в епоху Відродження (Бруно Дж.), в Новий час (Бекон Фр., Декарт Р., Спіноза Б., Лейбніц Г.-В. та ін.) [3, с. 9-12]. Питання розвитку піднімали й видатні представники німецької класичної філософії: Кант І., Фіхте І. Г., Гегель Г. Ф. В. [3, с. 12-15].

Проблемам розвитку також приділяли увагу й представники вітчизняної філософії (Герцен і Чернишевський) [4, с. 163].

Таким чином, очевидно, що розглянута категорія є досить фундаментальною. Її вивчення передбачає врахування основних принципів, законів і категорій діалектики, взятих у взаємозв'язку.

І, звичайно ж, охарактеризувати настільки складне поняття досить непросто. У літературі не завжди можна зустріти точно сформульоване визначення розвитку, часом автори характеризують його в співвідношенні з іншими категоріями (наприклад, рух). Це загальний (філософський) підхід до даної проблеми. Однак у кожній галузі наукового пізнання є свої особливості. Тому не можна не погодитися з тим, що «застосування загального принципу в спеціально науковому пізнанні – це творчий процес, процес конкретизації самого принципу при збереженні його сутності» [3, с. 22]. Звідси випливає, що застосування загального поняття розвитку до правової сфери передбачає найбільш повне врахування особливостей останньої.

Розвиток – це істотний, необхідний рух, зміна в часі, він є нескінченим, але в той же час існує кожного разу як окремий кінцевий процес [5, с. 308].

При аналізі розвитку досить плідним уявляється використання так званого системного підходу, в рамках якого право на розвиток визнається лише за об'єктивно існуючими системами [6, с. 36-42]. З його урахуванням іноді пишуть, що «розвиток – це спрямована і необоротна якісна зміна системного об'єкту» [7, с. 76].

Розвиток також може розумітися як «послідовність таких незворотних кількісних і якісних змін відкритої системи взаємодіючих об'єктів, які складаються в загальну спрямованість змін цієї системи за її власний історичний час» [8, с. 295]. Дане визначення виграє в порівнянні з попереднім, так як в ньому вказується також на незворотні кількісні зміни (а не тільки на якісні). Останнє, мабуть, пов'язано з тим, що в якості основи був узятий не системний об'єкт, а «відкрита система взаємодіючих об'єктів».

Можна сказати, що «під розвитком розуміються стійкі зміни якісного стану систем, пов'язані з переходом до нового рівня цілісності і збереженням їх еволюційних можливостей» [9, с. 40]. Категорія, яку намагаються розкрити у даному випадку, як і будь-яка інша, є поняттям з дуже широким обсягом. Це породжує необхідність створення адекватного йому визначення, що припускає використання абстракції високого ступеня. Тому висловлювана думка, як і решта, носить досить загальний характер. Втім, не можна не відзначити те, що вказівка на «еволюційні можливості» дозволяє підкреслити нескінченність розвитку. Відносно права це може означати, що правова система не є застиглою і нерухомою, навпаки, навіть з урахуванням відомої частки консерватизму це досить динамічна система. Життя постійно вносить свої корективи та вимагає відповідної реакції від законодавця шляхом приведення правової системи в цілому та окремих її галузей (у тому числі кримінального права) у відповідність з потребами сучасності.

Тому досить лаконічно і точно можна сказати, що «в своєму конкретно-історичному змісті, стосовно аналізу конкретних систем, розвиток є процес формування певного результату з його конкретної підстави, історичний процес самотворення об'єкта за об'єктивними законами» [3, с. 21]. Дане визначення представляється вельми адекватним в силу того, що автор зробив акцент на принципі детермінізму та історизму. Нарешті, право може бути тією самою «конкретною системою», стосовно до якої і дається дане розуміння розвитку.

Вищенаведений спектр визначень, безумовно, не вичерпує всіх існуючих точок зору. Однак він дозволяє вказати на всю складність трактування категорії «розвиток»,

її універсальність і багатоаспектність. Поліструктурність розвитку, його багатогранність дозволяють включити в нього досить широке коло явищ (наприклад, прогрес, регрес, спадкоємність).

Раніше зазначалося, що розвиток можна розглядати через категорію рух, яка, як наголошується в літературі, «виступає як єдність протилежностей спокою (стійкості) і зміни» [4, с. 61]. При цьому слід врахувати, що діалектика руху передбачає абсолютний характер руху і відносність спокою [4, с. 61], важливість якого полягає в закріпленні, фіксації результатів зміни. В іншому випадку було б складно говорити про стійкість об'єкта.

Виходячи з цього, можна спробувати визначити співвідношення розвитку та динаміки. Остання не тотожна розвитку, представляючи собою більш вузьку категорію. В іншому випадку ототожнення розвитку та динаміки призвело б до надмірного розширення останньої, яка при цьому втратила б наукову і пізнавальну цінність. Тому більш точним представляється підхід, згідно з яким дані категорії відрізняються один від одного. У загальній моделі розуміння розвитку динаміка протистоїть статичності, яка тісно пов'язана з поняттям спокій. При цьому динаміка не зводиться і до зміни, оскільки остання може носити різний характер.

Висновки. Визначаючи правову динаміку як форму існування правової системи суспільства, яка володіє власною структурою, має складний циклічний характер і пов'язана з іншими соціальними явищами і процесами, та яка в інтегрованому вигляді відображає особливий стан цілеспрямованого внутрішнього і зовнішнього розвитку і функціонування правової системи суспільства, представляється найбільш оптимальним розглядати динаміку в якості стану, сторони розвитку, яка зумовлює той чи інший ступінь його інтенсивності. Справедливість цього судження можна підкріпити наступним. Суспільство, будучи дуже складною системою, знаходиться в постійному розвитку. Однак протягом усього ходу історії цьому розвитку була притаманна різна динаміка. І якщо сучасний соціум характеризується досить високою інтенсивністю розвитку, прогресом, який йде прискореними темпами (з позиції певних критеріїв), наявністю стійкої наступності, то, наприклад, епоха первинного ладу відрізнялася досить повільними темпами розвитку суспільства.

Отже, правову систему України в цілому та окремих її галузей можна охарактеризувати як такі, що знаходяться в стані розвитку, тобто історичному процесі самотворення. А як складову цього процесу можна визначити динаміку правової системи та кримінального права (як її частини), що володіє власною структурою та має циклічний характер. Враховуючи самостійний характер динаміки кримінального права, видається доцільним подальше наукове дослідження цієї правової категорії, що буде слугувати запорукою науково обґрунтованого та виваженого підходу до реформування кримінального законодавства України.

Список літератури:

1. Баулін Ю. В. Кримінально-правова наука в Україні: стан та перспективи / Ю. В. Баулін // Правова система України: історія, стан та перспективи. – Х. : Право, 2008. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – 840 с.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=6614>.

3. Злотина М. Л. Развитие как мировоззренческая проблема / М. Л. Злотина. – К. : Вища школа, 1974. – 30 с.
4. Краткий словарь по философии / под общ. ред. И. В. Блауберга, И. К. Пантина. – [3-е изд.]. – М. : Политиздат, 1979. – 412 с.
5. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – [4-е изд.]. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
6. Исаев И. Т. Диалектика и проблема развития / И. Т. Исаев. – М. : Высшая школа, 1979. – 184 с.
7. Морозов В. Д. Диалектика: системы и развитие / В. Д. Морозов, В. В. Морозов. – Минск : Вышэйшая школа, 1978. – 224 с.
8. Материалистическая диалектика как общая теория развития. Философские основы теории развития / под ред. Л. Ф. Ильичева. – М. : Наука, 1982. – 496 с.
9. Миклин А. М. Категория развития в марксистской диалектике / А. М. Миклин, В. А. Подольский. – М. : Мысль, 1980. – 166 с.

Балобанова Д. А. Соотношение понятий «динамика» и «развитие» в контексте исследования динамики уголовного права / Д. А. Балобанова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 150-151.

Потребности деятельности уполномоченных органов по противодействию преступности вызывают к жизни новые направления научных исследований. Одним из таких направлений является исследование динамики уголовного права, связанной с состоянием продолжающегося реформирования уголовного законодательства Украины. В процессе исследования динамики уголовного права возникают вопросы, связанные как с определением этого понятия, так и с уяснением его соотношения с некоторыми другими, к которым, в первую очередь, относится категория «развитие». Анализ их соотношения позволяет сделать вывод, что они соотносятся между собой как целое (развитие) и его структурная единица (динамика).

Ключевые слова: развитие, динамика, соотношение, правовая система, уголовное право.

THE CORRELATION OF CONCEPTS «DYNAMICS» AND «DEVELOPMENT» IN CONTEXT OF THE RESEARCH OF THE DYNAMICS OF CRIMINAL LAW

Balobanova D. O.

National University «Odessa Law Academy», Odessa, Ukraine

The effectiveness of the competent authorities of the state activities on combating crime largely depends on the state and the level of scientific support of this process.

Recently, the Ukrainian criminal science increasingly rises the necessity of not only analytical but prognostic researches of the criminal law doctrine and criminal legislation of Ukraine, since the last is still in a state of ongoing reform, which aims the improvement of criminal institutions to ensure the proper application of the rules of substantive law, harmonization of criminal sanctions etc.

However, the efforts of the legislature are inevitably doomed to failure under the conditions of ignoring the historical experience of development and application of substantive criminal law, inadequate consideration of external circumstances and scientific reasons and criteria.

Thus, the practical importance of the research of the dynamics of criminal law has no doubt and should be more active.

It should be noted that while the research of the dynamics of criminal law the issues concerning the definition and clarifying its correlation with some others, one of which is the category of «development», arise.

Determining the legal dynamics as a form of existence of the legal system of society, with its own structure, that has a complex cyclical character and linked to other social phenomena and processes, and that in an integrated form displays a special state of focused internal and external development and functioning of the legal system of society, it is most appropriate to consider the dynamics as a state, the side of development, that leads to some degree of its intensity.

Thus, the legal system of Ukraine in general and its certain branches can be characterized as being in a state of development, i.e. in the historical creation process.

So the dynamics of the legal system and criminal law (as its part) that has its own structure and is cyclical can be determined as part of this process.

Key words: development, the dynamics, correlation, the legal system, criminal law.

Spysok literatury:

1. Baulin Ju. V. Kryminal'no-pravova nauka v Ukrai'ni: stan ta perspektyvy / Ju. V. Baulin // Pravova systema Ukrai'ny: istorija, stan ta perspektyvy. – H. : Pravo, 2008. – T. 5: Kryminal'no-pravovi nauky. Aktual'ni problemy borot'by zi zlochynnistju v Ukrai'ni. – 840 s.
2. Ozhegov S. I. Tolkovyj slovar' russkogo jazyka / S. I. Ozhegov. – Rezhim dostupu. – [Elektronnij resurs] : <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=6614>.
3. Zlotina M. L. Razvitie kak mirovozzrencheskaja problema / M. L. Zlotina. – K. : Vishha shkola, 1974. – 30 s.
4. Kratkij slovar' po filosofii / pod obshh. red. I. V. Blaubergera, I. K. Pantina. – [3-e izd.]. – M. : Politizdat, 1979. – 412 s.
5. Filosofskij slovar' / pod red. I. T. Frolova. – [4-e izd.]. – M. : Politizdat, 1981. – 445 s.
6. Isaev I. T. Dialektika i problema razvitija / I. T. Isaev. – M. : Vysshaja shkola, 1979. – 184 s.
7. Morozov V. D. Dialektika: sistemy i razvitie / V. D. Morozov, V. V. Morozov. – Minsk : Vyshhejschaja shkola, 1978. – 224 s.
8. Materialisticheskaja dialektika kak obshhaja teorija razvitija. Filosofskie osnovy teorii razvitija / pod red. L. F. Il'icheva. – M. : Nauka, 1982. – 496 s.
9. Miklin A. M. Kategorija razvitija v marksistskoj dialektike / A. M. Miklin, V. A. Podol'skij. – M. : Mysl', 1980. – 166 s.